

TEORIN OM BORTTRÄNGNING OSANNOLIK

Germund Hesslow

Svenska Dagbladet 1996-02-21

[Replik på Sven-Åke Christiansons svar på min artikel Humbug om bortträngda minnen]

In en understreckare den 15/1 beskyllde jag Sven-Åke Christianson för att i sin bok *Traumatiska minnen* och som sakkunnig i svenska domstolar under vetenskaplig täckmantel sprida ogrundade spekulationer om minnen av sexuella övergrepp. Inget av det han anför i sitt svar (8/2) ger mig anledning att revidera min bedömning. Tvärtom ter sig, som vi strax skall se, denna kritik som mild.

Diskussionen handlar om sådana fall där människor påstås 1) ha varit utsatta för upprepade och allvarliga sexuella övergrepp under lång tid, 2) under en tid av flera år eller decennier inte ha haft någon medveten kunskap om dessa övergrepp och ha haft en normal eller varm relation till den påstådde förövaren, samt 3) efter en sådan period av glömska med hjälp av psykoterapi ha fått fram detaljerade minnen av övergreppen.

Ställd inför sådant måste man ta ställning till om det påstådda minnet har skapats av terapeutisk suggestion eller om det är ett autentiskt minne som varit bortträngt under den mellanliggande perioden. Skeptikerna hävdar att den förra hypotesen är den mest sannolika. Skälen är att vi anser bortträngningsmekanismen obestyrkt medan det däremot står helt klart att suggestion kan skapa falska minnen.

Bortträngning måste skiljas från ett annat fenomen, med vilka många av oss är bekanta, nämligen att man kan undvika att tänka på en obehaglig händelse och undvika situationer som aktiverar minnet. Om man lyckas härmed, så kan teoretiskt ett traumatiskt minne, precis som andra minnen, med tiden förblekna genom en *normal glömskemekanism*. Observera dock hur detta skiljer sig från bortträngning. Vid denna process antas ju minnet vara helt otillgängligt men ändå finnas kvar intakt i hjärnan och till och med orsaka sjukdomssymptom. Vid normal glömska är minnet tillgängligt men falnar efterhand. Ingenting tyder på att man på detta sätt skulle kunna glömma svårare trauman som regelbundna våldtäkter eller mord. Det finns tvärtom en omfattande mänsklig erfarenhet av tortyr, koncentrationsläger, naturkatastrofer, förluster av anhöriga och andra tragedier som entydigt visar att hemska upplevelser inte glöms bort.

Bortträngning måste också skiljas från hjärnskador av olika slag (fysiska trauman, alkohol mm) som kan störa minnesmekanismerna liksom från den oförmåga att långsiktigt memorera händelser som finns hos barn under ca 4-6 år, sk "infantil amnesi".

Varför tvivlar nu så många på bortträngningsteorin? Svaret är att den dels är osannolik på teoretiska grunder, dels strider mot allmänmänsklig erfarenhet samt att den saknar stöd i såväl klinisk som experimentell forskning trots att försök att påvisa bortträngning har bedrivits i decennier.

Minnet av traumatiska händelser och därmed förknippad ångest är ett biologiskt skydd, en alarmsignal som skall få oss att undvika farliga situationer i framtiden. Detta erkänns också av bortträngnings-teorins anhängare som emellertid lägger till att alarmsignalen är så skadlig att den måste elimineras av en särskild bortträngningsmekanism. Sedan behöver vi tydligen motarbeta även denna, ty om man har trängt bort ett trauma måste man gå i psykoterapi för att återfå minnet.

Teorin innehåller även andra egendomligheter. Associationsvägarna till det bortträngda minnet är så blockerade att informationen inte kan nå hjärnans språkområden, men den kan lätt nå andra delar av hjärnan i form av psykiska symptom - dock inte omedelbart, utan först efter många år.

Denna teori är såväl oklar som långsökt, men *den helt avgörande frågan är ändå om det finns några empiriska belegg för den*. I min förra artikel förnekade jag det. Genomgångar av den vetenskapliga litteraturen på området utförda av respekterade forskare och publicerade i vetenskapliga tidskrifter har utmynnat i slutsatsen att några sådana belegg inte existerar.

Vad har nu Sven-Åke Christianson att säga i denna helt centrala fråga? Svaret är utomordentligt avslöjande, inte minst mot bakgrund av hans kritik av meningsmotståndare för bristande vetenskaplighet. Han anför i sin replik två empiriska argument. Det ena består i en hänvisning till en kvinna (beskriven i hans bok) "som efter att ha våldtagits inte bara blockerar bort händelsen i sig utan också minnet av vem hon är och sin tidigare livshistoria". Men denna kvinna hade utsatts för slag och sparkar mot huvudet och hon hittades medvetslös efter övergreppet. Den mest närliggande förklaringen till minnesförlusten är naturligtvis en hjärnskada, och fallet har inget som helst värde som bevis för bortträngning.

Hans andra empiriska argument är följande: "Existensen av blockering av minnen bekräftas bland annat av FBI:s rapporter om barnpornografifilmer där flera av barnen när de kontaktats som vuxna inte kunnat minnas de övergrepp som dokumenterats i filmerna". Många läsare måste här dra slutsatsen att jag har fel och att det trots allt finns empiriska bevis för bortträngning.

Men till att börja med bevisas inte bortträngning så enkelt. Bl.a. måste man utesluta infantil amnesi och man måste styrka att barnen inte helt enkelt glömt händelserna, dvs visa att det verkligen rör sig om bortträngda och återvinningsbara minnen. Trots detta beslöt jag mig för att granska studierna ifråga. Jag skrev därför (via elektronisk post) till Christianson, som ännu inte har svarat, för att få referenserna. Jag skrev dessutom till några forskare i USA, vilka i sin tur kontaktade en av FBI's experter på övergrepp.

Det häpnadsväckande är nu att *ingen av dem kunde bekräfta existensen av några FBI-rapporter med det av Christianson beskrivna innehållet. Det närmaste man kunde komma var ett sk "personligt meddelande" från en FBI-agent*. Har Christianson hänvisat till rapporter han inte har sett, eller vad skall vi egentligen tro?

Christianson försöker nu också att dölja sina egna bidrag till legitimeringen av det terapeutiska skojeri som nyligen förevisades i TV-programmen "Myter, terapeuter och förträngda minnen". Han säger att jag "slår in öppna dörrar angående förekomsten av falska minnen och avarter av terapier" och försöker låtsas som om han är lika chockerad som alla andra över denna verksamhet. Om Christianson nu försöker retirera från den position han intagit i sin bok, är det utmärkt, men med tanke på den roll som boken spelar i svenskt rättsväsende är det bra om detta blir klarlagt.

Det kanske mest ökända exemplet på falska minnen, som upptog en betydande del av TV-programmet, är Eileen Franklins anklagelser mot sin far för sexuella övergrepp och mord. I sin bok accepterar Christianson helt entydigt Eileens minnen och avvisar för säkerhets skull skeptiska kritiker. "Enligt barnpsykiatern Lenore Terr ... är det mycket ovanligt att denna typ av minnen av traumatiska händelser är fabricerade och saknar verklighetsunderlag... Detta är också min egen uppfattning." (s 112) "Denna typ" syftar på Franklinfallet och eftersom nästan alla de fall som redovisades i programmet var av samma typ, måste den citerade meningen betyda att de flesta av dessa återvunna minnen var autentiska.

Att Christianson tror så är inte en tillfällig lapsus. Han avfärdar forskare som sökt visa att falska minnen kan uppkomma genom suggestion och menar att deras experiment inte är tillämpliga på sexuella övergrepp (s 116). Han tror också att psykologisk expertis kan avgöra om minnen är autentiska eller falska. "Falska minnen innehåller oftast allmänna beskrivningar med få detaljer och är inte förenade med starka känslöytringar" (s 114). Detta är givetvis en villfarelse vilket ligger i öppen dag för alla som såg den nämnda TV-dokumentären liksom för alla som läst något om häxprocesserna eller om religiösa väckelserörelser.

Jag påstod också att Christianson vidarebefordrar rena vandringsägner som tex "att motvilja mot filmjolk kan vara ett tecken på att man tvingats till oralsex". Nu skriver han att detta "stämmer förstås inte", men det framgår inte om det är vad som faktiskt står i boken eller mitt påstående därom som är felaktigt. Låt mig då för klarhetens skulla citera: "Minnesinformationen ... kan ses tydligt genom olika symptom. En kvinna som blivit utsatt för sexuella övergrepp som barn ... var oförmögen att i vuxen ålder dricka mjölk, filmjolk...". (s 108).

Christianson antyder att det psykoterapeutiska kvacksalveri som förevisades i TV-programmen är ett rent amerikanskt fenomen. I Sverige förekommer nog inte sådant, ty här är terapeuterna utbildade och legitimerade. En så sangvinisk inställning är svår att dela när man betänker att psykologisk utbildning i Sverige meddelas av bl.a. Sven-Åke Christianson och att hans bok används vid utbildning av terapeuter, poliser och jurister. Det förhållandet att någon är legitimerad psykolog eller psykoterapeut är dessvärre ingen som helst garanti för att verksamheten bygger på vetenskaplig grund.